

РОЗДІЛ 5 ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ LEGAL ASPECTS OF SOCIAL MAINTENANCE OF YOUNG PEOPLE IN UKRAINE

Кайтанський О.С.,
*кандидат юридичних наук, асистент кафедри
трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Стаття присвячена вивченню правових аспектів соціального обслуговування молоді. Проведено дослідження порядку та видів соціального обслуговування. Проаналізована діяльність державних органів, уповноважених здійснювати соціальне обслуговування. На основі проведеного дослідження сформульовано напрямки вдосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: молодь, соціальне обслуговування, соціальна реабілітація, соціальна робота, центр соціального обслуговування.

Статья посвящена изучению правовых аспектов социального обслуживания молодежи. Проведено исследование порядка и видов социального обслуживания. Проанализирована деятельность государственных органов, уполномоченных осуществлять социальное обслуживание. На основе проведенного исследования сформулированы направления усовершенствования действующего законодательства.

Ключевые слова: молодежь, социальное обслуживание, социальная реабилитация, социальная работа, центр социального обслуживания.

The article analyzes legal aspects of social maintenance of young people. The research of procedure and types of social maintenance. Analyzed activity of state institutions authorized to perform social services. On basis of study authors formulate ways of improving current legislation.

Key words: young people, social services, social rehabilitation, social work, social service center.

Актуальність теми. Молодь – це велика соціально-демографічна група, що має специфічні соціальні й психологічні риси, наявність яких визначається як віковими особливостями молодих людей, так і тим, що їхнє соціально-економічне і суспільно-політичне становище, духовний світ перебувають у становленні та формуванні. В сучасних умовах формування ринкового середовища вітчизняна молодь вимагає особливої соціальної підтримки та соціального захисту як така, що перебуває в стані формування і утвердження життєвих позицій, та болісно відчуває на собі тягар економічної кризи та недостатність державних асигнувань на соціальні потреби. Саме тому соціальне обслуговування, яке є одним із напрямів державної соціальної політики, набуває особливого значення. Необхідність соціального обслуговування молоді та недосконалість порядку їх надання зумовлює актуальність обраного дослідження.

Проблемам соціального обслуговування молоді присвячені праці учених: Н.Б. Болотіної, М.О. Буянової, В.В. Жернакова, К.Ю. Мельника, П.Д. Пилипенка, О.М. Потопахіної, С.М. Прилипка, С.Б. Приходько, О.І. Процевського, І.М. Сироти, В.С. Тарасенко, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишевої, Ю.М. Щогової, О.М. Ярошенка та ін. Праці зазначених учених не втратили наукової цінності, однак

сформульовані в них висновки та пропозиції потребують переосмислення в сучасних умовах.

Метою дослідження є визначення правових аспектів соціального обслуговування молоді та вироблення пропозицій реформування законодавства в даній сфері.

Виклад основного матеріалу. Основним законодавчим актом у сфері соціального обслуговування є Закон України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 року і в ст. 1 Закону соціальні послуги визначаються, як комплекс заходів із надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем.

Для отримання соціальних послуг, що надаються державними та комунальними суб'єктами, особа, яка їх потребує, має звернутися з письмовою заявою до місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування.

Для отримання соціальних послуг, що надаються недержавними суб'єктами, особа, яка їх потребує, звертається до відповідного суб'єкта, що їх надає.

У разі, якщо особа, що потребує соціальних послуг за віком або станом здоров'я, неспроможна самостійно прийняти рішення про необхідність їх надання, таке рішення може прийняти опікун чи пі-

клувальник, органи опіки та піклування відповідно до законодавства.

В Україні створена мережа соціальних служб, що здійснюють соціальне обслуговування. До таких належать територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), які діють на підставі Типового положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 року № 1417 [5].

Відповідно до п. 1 Типового положення територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) є бюджетною установою, рішення щодо утворення, ліквідації або реорганізації якого приймає місцевий орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування.

Територіальний центр утворюється для здійснення соціального обслуговування та надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги за місцем проживання, в умовах стаціонарного, тимчасового або денного перебування.

Згідно з п. 3 Типового положення на соціальне обслуговування (надання соціальних послуг) в територіальному центрі мають право:

– громадяни похилого віку, інваліди (які досягли 18-річного віку), хворі (з числа осіб працездатного віку на період до встановлення їм групи інвалідності, але не більше як чотири місяці), які не здатні до самообслуговування і потребують постійної сторонньої допомоги, визнані такими у порядку, затвердженому МОЗ;

– громадяни, які перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з безробіттям і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, стихійним лихом, катастрофою (і мають на своєму утриманні неповнолітніх дітей, дітей-інвалідів, осіб похилого віку, інвалідів), якщо середньомісячний сукупний дохід їх сімей за останні шість календарних місяців, що передують місяцю звернення, нижчий ніж встановлений законом прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність.

Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 року № 1417 затверджено Перелік соціальних послуг, умови та порядок їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) [6]. У п. 1 зазначеного Переліку відтворено перелік соціальних послуг, закріплений пунктом 5 Закону України «Про соціальні послуги».

Територіальний центр забезпечує безоплатне в обсягах, визначених державними стандартами, соціальне обслуговування (надання соціальних послуг) вищезазначених осіб.

Територіальний центр може надавати платні соціальні послуги (в межах наявних можливостей) громадянам, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, інвалідністю, хворобою і мають рідних, які повинні забезпечувати їм догляд і допомогу, іншим категоріям осіб, визначеним постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 року № 12 [7] та зазначеним переліком.

Переліком від 29 грудня 2009 року № 1417 передбачені також перелік, умови та порядок здійснення соціального обслуговування (надання соціальних послуг) відділенням соціальної допомоги вдома, відділенням соціально-побутової адаптації територіального центру, перелік, умови та порядок надання соціальних послуг відділенням соціально-медичних послуг територіального центру, перелік, умови та порядок здійснення соціального обслуговування (надання соціальних послуг) стаціонарним відділенням для постійного або тимчасового проживання, а також відділенням організації надання адресної натуральної або грошової допомоги територіального центру.

До суб'єктів соціальної роботи з молоддю ст. 3 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» віднесені уповноважені органи, до яких належать і центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та їх спеціалізовані формування, а також служби у справах дітей. Діяльність зазначених служб регулюється ст. 17 Закону, а також Загальним положенням про Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2013 року № 573 [3]. Відповідно до п. 1 Загального положення центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі – центр) – спеціальний заклад, що проводить соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Мережа центрів складається з регіональних та місцевих центрів.

Регіональні та місцеві центри мають широке коло повноважень, визначених законодавством, та здійснюють соціальне обслуговування на безоплатній основі.

Відповідно до частини другої ст. 17 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю покладається також на спеціалізовані формування, що створюються районними, міськими, районними у містах, селищними і сільськими центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Соціальні послуги надаються також іншими органами Міністерства освіти і науки України, а також органами Міністерства молоді та спорту України.

До першої групи слід включити послуги, що надаються: психолого-медико-педагогічними консультаціями, діяльність яких регламентується Положенням про центральну та республіканську (Автономна Республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації, затвердженим спільним наказом МОН України та АПН України від 7 липня 2004 р. № 569/38 [11]; психологічною службою системи освіти України, діяльність якої регламентується Положенням про психологічну службу системи освіти України, затвердженим наказом Міністерства освіти України від 3 травня 1999 року № 127 [12] та Типовим положенням про центри практичної психологічної і соціальної роботи, затвердженим наказом

Міністерства освіти України від 14 серпня 2000 року № 385.

Утримання, навчання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, здійснюється в інтернатних установах. Основними законодавчими актами у цій сфері є Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених піклування» від 13 січня 2005 року, Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року [2], а також підзаконним актом – Положенням про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства соціальної політики України від 10 вересня 2012 року № 995/557 [10].

В Україні також функціонують професійні училища соціальної реабілітації, діяльність яких регулюється Положенням про професійне училище соціальної реабілітації, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 1993 року № 859 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 року № 734) [4].

Соціальні послуги надаються навчально-реабілітаційними центрами – загальноосвітніми навчальними закладами, метою діяльності якого є реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними вадами розвитку, їх інтеграція в суспільство шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію порушень. Діяльність центрів регулюється Положенням про навчально-реабілітаційний центр, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 16 серпня 2012 року № 920 [9].

Діяльність служб у справах дітей регулюється Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року, який визначає правові основи діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, на які покладається здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку.

Відповідно до ст. 1 Закону здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень покладається в межах визначеної компетенції на:

- центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад;

- уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ;

- приймальники-розподільники для дітей органів внутрішніх справ;

- школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;

- центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я;

- спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;

- притулки для дітей;

- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;

- соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

У здійсненні соціального захисту і профілактики правопорушень серед дітей беруть участь у межах своєї компетенції інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, окремі громадяни.

Заходи з попередження насильства в сім'ї вживають структурні підрозділи, відповідальні за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, відповідні підрозділи органів внутрішніх справ і питань здійснення заходів із попередження насильства в сім'ї.

Насильство в сім'ї слід розуміти, як будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого, якщо ці дії порушують конституційні права та свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю. Заходи, спрямовані на попередження насильства в сім'ї, передбачені у Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року № 616 [8] та Інструкцією щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ із питань здійснення заходів із попередження насильства в сім'ї, затвердженою наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України від 7 вересня 2009 року, № 3131/386 [13].

Соціальні послуги надаються центрами соціально-психологічної реабілітації дітей – закладами соціального захисту, що створюються для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги. Діяльність центрів регулюється Типовим положенням про центр соціально-психологічної реабілітації дітей, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року, № 87.

Постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2005 р., № 877, затверджено Типове положення про центр соціально-психологічної реабілітації

дітей та молоді з функціональними обмеженнями, відповідно до п. 1 якого центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями є закладом денного перебування дітей та молоді з функціональними обмеженнями віком від 7 до 35 років, метою діяльності якого є відновлення та підтримка їх фізичного та психічного стану, адаптація та інтеграція у суспільство. Основним завданням центру є надання психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, юридичних та інформаційних послуг дітям та молоді з функціональними обмеженнями і членам їх сімей.

Висновки. У сучасний період необхідним є розширення мережі сільських та селищних соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, зміцнення матеріально-технічної бази і наповнення їх кадрами. У Загальному положенні про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді доцільно передбачити, що селищні та сільські центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді можуть створюватися за умови, якщо на території відповідної селищної (сільської) ради проживає не менше 500 громадян віком від 14 до 35 років.

З метою посилення соціального захисту молоді у сфері зайнятості необхідно удосконалити діяльність

молодіжних центрів праці, громадських молодіжних організацій щодо сприяння працевлаштуванню молоді, в тому числі учнів, студентів, аспірантів у позанавчальний час, надання послуг, пов'язаних із профорієнтацією та підготовкою до роботи за новою професією.

Видається доцільним створення на базі вищих навчальних закладів та студентських гуртожитків студентських соціальних служб, як осередків із надання кваліфікованої безкоштовної консультаційно-психологічної допомоги студентській молоді, підтримки творчих ініціатив студентів, дослідження соціального клімату в студентському середовищі тощо.

Потребують всебічної підтримки та подальшого розгалуження мережі центрів соціальних служб для молоді, спеціальних установ і служб у справах дітей та спеціалізованих закладів соціального спрямування (центрів ресоціалізації наркозалежної молоді, соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх та молоді, служб негайної соціально-психологічної допомоги «Телефон довіри», громадських приймалень тощо). В умовах соціально-економічної кризи, враховуючи гостроту проблеми соціального обслуговування молоді, важливо не допускати ліквідації існуючих центрів та скорочення чисельності їх працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
3. Загальне положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2013, № 573 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 66. – Ст. 2381.
4. Положення про професійне училище соціальної реабілітації: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 1993 року № 859 (в ред. постанови Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 р. № 734 Офіційний вісник України. – 2012. – № 60. – Ст. 2437.
5. Типове положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг): затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2009, № 1417 // Урядовий кур'єр. – 20 січня 2010 року.
6. Перелік соціальних послуг, умови та порядок їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг): затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2009 № 1417 // Урядовий кур'єр. – 20 січня 2010 року.
7. Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2004, № 12 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2. – Т. 1. – Ст. 42.
8. Порядок розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 616 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 18. – Ст. 829.
9. Положення про навчально-реабілітаційний центр: затв. наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 16 серпня 2012 р., № 920 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 70. – Ст. 2 849.
10. Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: затв. наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства соціальної політики України від 10 вересня 2012 року, № 995/557 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 76. – Ст. 387.
11. Положення про центральну та республіканську (Автономна Республіка Крим), Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації: затв. спільним наказом МОН України та АПН України від 7 липня 2004 р., № 569/38 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 30. – Т. 2. – Ст. 2 056.
12. Положення про психологічну службу системи освіти України: затв. наказом Міністерства освіти України 03.05.1999, № 127 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 1. – Ст. 18.
13. Інструкція щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ із питань здійснення заходів із попередження насильства в сім'ї: затв. наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України від 7 вересня 2009 року, № 3131/386 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 79. – Ст. 2695.